

Stichting tot behoud van particuliere historische buitenplaatsen

DOOR HEIMERICK TROMP*)

De meeste Nederlandse historische buitenplaatsen met hun parken, tuinen en – dikwijls – omringend landgoed zijn in particulier bezit. Om de instandhouding van het natuurschoon in Nederland te verzekeren, zijn sinds 1928 belangrijke fiscale faciliteiten verleend aan eigenaren van gronden (landgoederen) waarop natuurschoonwaarden en eventueel buitenplaatsen aanwezig zijn. Dit werd geregeld in de Natuurschoonwet (NSW) van 1928, die daarna herhaaldelijk is gewijzigd.

Van de ruim 100.000 ha, die vallen onder deze NSW, wordt ruim 80.000 ha door particulieren beheerd. Van dit areaal bestaat 40.000 ha uit historische landgoederen, met inbegrip van de historische buitenplaats, het huis (monument) met bijgebouwen, grachten, waterpartijen, tuin, park en lanenstelsel. Op grond van de NSW zijn deze historische landgoederen van zonsopgang tot zonsonder-

gang dagelijks voor het publiek toegankelijk en worden per jaar door ca. 2 miljoen Nederlanders bezocht.

In het begin van de jaren '70 werd het steeds duidelijker, dat de eigenaren van de historische NSW landgoederen hun traditionele taak van instandhouders van belangrijke cultuurhistorische, natuurschoon- en natuurwetenschappelijke waarden niet langer konden vervullen. Zelfs de belangrijke fiscale faciliteiten waren niet meer voldoende om een toekomst te garanderen omdat de productieve delen van deze landgoederen bij lange na niet meer voldoende opbrachten om de buitenplaatsen zelf in stand te houden. In overleg met de Departementen van CRM (nu WVC) en Financiën hebben de eigenaren van de historische landgoederen zich toen aaneengesloten in de Stichting tot Behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen (PHB) om zo een gespreksforum voor het overleg met de Rijksoverheid te vormen en om tot een organisatie te komen ter bescherming van de verschillende waarden, die op de historische buitenplaatsen aanwezig zijn. Het gaat bij deze stichting dus niet om de particuliere belangen van de eigenaren, maar om het behoud van de particuliere historische buitenplaatsen in het algemeen belang.

Na alle mogelijkheden in overleg met CRM en Financiën overwogen te hebben, kwam men tot de conclusie dat de beste oplossing geboden wordt door de voortzetting van het particulier beheer en de daarmee verband houdende particuliere bewoning. Dit gebeurt in een zo open mogelijke 'joint venture' met de Overheid en dus de gemeenschap. Om deze oplossing te verwezenlijken is afgesproken dat de Overheid er aan zal meewerken om via het scheppen van randvoorwaarden de voortzetting van het particulier beheer mogelijk te maken.

In de afgelopen tien jaar zijn al een belangrijk aantal randvoorwaarden geschapen, die voor het voortbestaan van de historische buitenplaatsen in particulier beheer van belang zijn.

– Zo werd in 1972 aan de toenmalige staatssecretaris van Financiën advies verstrekt over de manier waarop ook ten behoeve van kastelen en landhuizen de aftrekbaarheid van de onderhoudskosten kon worden hersteld.

– In 1977 is op aandringen van de Stichting PHB, in nauw overleg met de Hoofddirectie Natuurbehoud en Openlucht recreatie (NBOR) van CRM (nu Landbouw en Visserij) een regeling in het leven geroepen voor de subsidiëring van achterstallig onderhoud van de historische tuinen en parken.

– Voorts gaf de Stichting PHB in 1980 aan de Minister van CRM adviezen om te komen tot een onderhoudssubsidie.

Ook verleent zij regelmatig medewerking bij het registratiebeleid van historische parken en tuinen door de Rijksdienst voor de Monu-

Kasteel Eijsden (Zd. Limburg) oorspronkelijk uit ca. 1636, particulier eigendom. De tuin werd einde 19de eeuw opnieuw aangelegd in formele (geometrische) stijl door Achille Duchêne. Ook hier worden nu hoveniers te werk gesteld door de Stichting P H B, op basis van een speciale subsidieregeling voor onderhoud van historische buitenplaatsen.

Huys ten Donck, particulier eigendom, te Ridderkerk (18de eeuw), één van de vijf thans beschermde buitenplaatsen. Hier afgebeeld een schilderij door A. J. Offermans, 1816, van de achterzijde van het huis vanaf de oogvormige vijver.

Kasteel Vosbergen te Heerde is een Gelderse havezathe in particulier bezit en één van de vijftien beschermde buitenplaatsen. De huidige vorm van het huis is die uit ca. 1623 met een enkele omgrachting en rechthoekig lanenstelsel. In de eerste helft van de 18de eeuw vond uitbreiding met een groot rechthoekig tweede grachtenstelsel en een zichttas van ruim 600 m plaats.

mentenzorg, dat in – 1983 geleid heeft tot plaatsing op de lijst van beschermde monumenten van de eerste vijf historische tuinen en parken.

Opengestelde kastelen en buitenplaatsen. Nadere informatie verkrijgbaar bij de Ned. Kastelen Stichting, Langbroekerweg 10A, 3941 MT Doorn. Tel. 03430-16282.

– Ook bij de voorgenomen plaatsing van een aantal historische buitenplaatsen onder de *Natuurbeschermingswet* van 1961, die zich voornamelijk op het beheersaspect van de natuurwetenschappelijke waarden en het natuurschoon concentreert en waarbij het om een proef gaat, werkt de stichting PHB mee.
 – Dit geldt eveneens voor het belangrijke structuurschema Natuur- en landschapsbehoud (1981), waarin voor het eerst te behoud van de historische buitenplaatsen als *planologische kernbeslissing* naar voren komt en een duidelijk verband gelegd wordt

tussen het behoud van cultuurhistorische waarden en van natuurschoon en natuur.

– Wat betreft het zg. rapport Van de Bunt over de modernisering van het monumentenbeleid heeft de Stichting PHB in 1982 een negatief advies uitgebracht ten aanzien van elk voornemen om de bemoeienissen van de centrale overheid met de buitenplaatsen te decentraliseren.

– Ook aan de *totstandkoming van de provinciale Monumentenwachten* heeft de Stichting PHB steeds meegewerkt met het oog op de instandhouding van de circa 180 grote monumenten, die aan haar zorgen zijn toevertrouwd.

– Van groot belang tenslotte is de verstrekking aan de Stichting PHB door de Minister van CRM (later de minister van Landbouw en Visserij) van een aantal structurele arbeidsplaatsen voor het onderhoud van de historische buitenplaatsen, die bij de Stichting zijn aangesloten. De organisatie hiervan wordt geleid vanuit het Centraal Kantoor van de Stichting, gevestigd op de Zwaluwenburg 't Harde. De hoveniers, die werkzaam zijn over het hele land, zijn hiertoe ingedeeld bij een viertal Districten, te weten: 1. het Noorden + Overijssel, 2. Gelderland en Noord-Brabant, 3. Utrecht, Noord- en Zuid-Holland en Zeeland, 4. Limburg. Zij werken onder leiding van projectleiders, die nauwe contacten met het Centraal Kantoor onderhouden. Een deel van deze hoveniers is gedecentraliseerd te werk gesteld via provinciale stichtingen voor onderhoud van kleine landschapselementen (zoals de Stichting IKL te Roermond) waarmee de Stichting PHB overeenkomsten heeft gesloten.

Naast het verrichten van het specialistische onderhoud, dat de historische buitenplaatsen vereisen, is de Stichting PHB door de Ministers van Landbouw en Visserij en van WVC belast met het vervaardigen van een groot aantal beheersplannen voor bij de stichting aangesloten buitenplaatsen, waar de hoveniers werkzaam zijn. Deze plannen behoeven de goedkeuring van beide Ministeries en worden dan ook in nauw overleg met de Hoofddirectie Natuurbehoud en Openlucht-recreatie en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg opgesteld.

De ervaring van de afgelopen jaren heeft ons geleerd, dat het maken van een beheersplan voor een historische buitenplaats alleen kans van slagen heeft, wanneer men kan rekenen op hulp vanuit verschillende vakgebieden. Zo zijn bij de Stichting de historische, de kunsthistorische en de landschapsarchitectonische disciplines vertegenwoordigd. Op deze wijze, gesteund door de Rijksoverheid, en gewapend met know-how en mankracht, hoopt de Stichting de historische buitenplaatsen te kunnen beschermen en behouden, al zullen ook in de toekomst nog verschillende voorwaarden, noodzakelijk voor de instandhouding, moeten worden vervuld en verbeterd.

*) Drs. H. M. J. Tromp is conservator van het Rijksmuseum Paleis Het Loo en adviseur- Historische Buitenplaatsen.